

BIBLIOTECA
Traduceri | 1
PAISIANĂ

Avva Isaia Pustnicul

**PORUNCI CELOR CARE
S-AU LEPĂDAT DE LUME
CUVINTE DE NEVOINȚĂ**

**Traducere din limba greacă veche
de Ierom. Ilarion Dascălul**

Ediție îngrijită de Ștefan Voronca

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2015

Cuprins

Notă asupra ediției	7
Prefață	15
Context istoric și geografic	15
Avva Isaia	19
Izvoare monahale și manuscrise	25
Teologie și Spiritualitate în Cuvinte	28
Manuscrise, versiuni și comentarii	39
Tradiția ulterioară	44
Bibliografie	48

ALE CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU ISAIA PUSTNICUL, PORUNCI CELOR CARE S-AU LEPĂDAT DE LUME

Cuvântul întâi	61
Cuvântul al doilea	64
Cuvântul al treilea	67
Cuvântul al patrulea	73
Cuvântul al cincilea	90
Cuvântul al șaselea	99
Cuvântul al șaptelea	102
Cuvântul al optulea	108
Cuvântul al nouălea	118
Cuvântul al zecelea	121
Cuvântul al unsprezecelea	123
Cuvântul al doisprezecelea	125

Cuvântul al treisprezecelea	128
Cuvântul al paisprezecelea	133
Cuvântul al cincisprezecelea	136
Cuvântul al șaisprezecelea	139
Cuvântul al șaptesprezecelea	153
Cuvântul al optsprezecelea	161
Cuvântul al nouăsprezecelea	165
Cuvântul al douăzecilea	168
Cuvântul al douăzeci și unulea	169
Cuvântul al douăzeci și doilea	183
Cuvântul al douăzeci și treilea	192
Cuvântul al douăzeci și patrulea	201
Cuvântul al douăzeci și cincilea	202
Cuvântul al douăzeci și șaselea	232
Cuvântul al douăzeci și șaptelea	242
Cuvântul al douăzeci și optulea	250
Cuvântul al douăzeci și nouălea	258

Notă asupra ediției

Despre Cuviosul Isaia Pustnicul se știe foarte puține lucruri, unele informații fiind chiar contradictorii. În *Filocalia greacă*, după care a tradus părintele Stăniloae cele 27 de capete „Despre păzirea minții”, este menționat faptul că autorul nu este Isaia care a trăit în jurul anului 370 și care ar fi fost contemporan cu Cuviosul Macarie Egipteanul, „ci un monah cu același nume din pustia schetică a Egiptului, apoi din pustia de lângă Gaza Palestinei, care s-a împotrivit Sinodului din Calcedon, iscălim Henoticonul împăratului Zenon la 482, și a murit la anul 488”¹. Părintele Stăniloae preia în primă instanță această informație, prezentând-o ca valabilă în traducerea *Capetelor* lui Isaia în primul volum al *Filocaliei românești*², revenind asupra ei însă în ultimul volum, unde traduce „Cele douăzeci și nouă de cuvinte”. Aici el îmbrățișează întru totul părerea monahului Augustin – care traduce și prefațează, în 1911, la Ierusalim, această

---

¹De acest Isaia vorbesc istoricii bisericești Rufinus și Palladius. Vezi Rufinus, *Historia monachorum* 10, Migne, PL 21, 428; Palladius, *Historia Lausiaca* 14, ed. Butler 2, 37; *apud Filocalia*, ed. rom., vol. I, trad., introd. și note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 391.

²Bazându-se pe observația lui G. Krüger (K. Ahrens und G. Krüger, *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, Leipzig, 1899, p. 385 sq.) la biografia pe care o închină lui Isaia monofizitul Zaharia Retorul. G. Florovsky preia la rândul său această informație, susținând că Isaia a iscălim Henoticonul împăratului Zenon, cu toate că nu a fost monofizit propriu-zis. Vezi notele 3 și 4 din *Filocalia românească*, vol. I, p. 391.

operă, după alte manuscrise decât *Filocalia greacă* – care susține cu argumente solide faptul că Isaia Pustnicul nu este același cu Isaia monofizitul. În acest sens, el invocă Epistola sinodală împotriva monotelismului a Patriarhului Sofronie al Ierusalimului, care condamnă ereziile lui Isaia, Varsanufie ș.a., considerați acefali, dar îi socotește ca autorități pe Sfinții Isaia, Varsanufie, Dorotei, Isihie ș.a., ale căror scrieri sunt reprezentative pentru spiritualitatea ortodoxă. În plus, textul celor 29 de cuvinte este scris în cel mai curat stil ortodox, neprezentând nici cea mai mică suspiciune de monofizitism³.

În ultimul volum al *Filocaliei românești* este redată prefața destul de generoasă și cuprinzătoare a monahului Augustin, fapt pentru care nu vom insista aici asupra aspectelor referitoare la biografia acestui sfânt. De altfel, cele mai multe informații legate de viața și învățăturile lui Isaia Pustnicul sunt preluate de monahul Augustin din *Pateric*, el reconstituind în linii mari coordonatele biografice pe baza apoftegmelelor sau relatărilor în care apare numele Avva Isaia.

Traducerea de față este una mai veche, fiind datată la sfârșitul sec. al XVIII-lea, ea aparținând unui monah din „școala” isihastă paisiană de traducători⁴, anume **Ieromonahul Ilarion Dascălul** de la mănăstirea Dragomirna.

---

³ Mari Părinți ai Bisericii, precum sfinții Ioan Damaschin, Varsanufie, Grigorie Sinaitul, Pavel Evergetinos ș.a., au preluat în operele lor citate din scrierea lui Isaia, ori acest lucru ar fi fost imposibil dacă Isaia ar fi fost monofizit. Vezi prefața monahului Augustin în *Filocalia*, ed. rom., vol. XII, trad., introd. și note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1991, pp. 30-31.

⁴ Așa cum remarcă părintele Arhim. Ciprian Zaharia, într-un excelent studiu dedicat traducerilor filocalice la noi („Biserica Ortodoxă Română și traducerile patristice și filocalice în limbile moderne”, în dr. Dan Zamfirescu (coord.), *Paisianismul. Un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, pp. 46-54,

Manuscrisul folosit pentru ediția de față, care se află în Biblioteca Academiei Române (B.A.R. 1552), în care sunt cuprinse cele 29 de Cuvinte, are la sfârșitul textului, intitulat *Învățăături dintr-ale fericitului Isaii Pustnicul* (f. 1-138v), următoarea însemnare:

Această sfântă și dumnezeiască carte a sfântului, preacuviosului părintelui nostru Isaiei Pustnicul, cu bunăvoința și preacuvioșiei sale al meu după Dumnezeu sufletesc bun povățuitoriu și trupescu chivernisitoriu, părintelui stariț Paisie, m-am îndemnat de o am prescris de pre alta, ce sa află aici, într-o această sfântă mănăstire Dragomirna, scrisă de doritul nostru într-o Hristos iubit frate Rafail monah, diortositoriu delă sfânta Episcopie a Rîmnicului, talmăcindu-o din elinie cuvioșia sa, cel din neamul nostru rumânesc, mult osîrduitoriu într-o învățătura dumnezeieștii Scripturi, chiriu, chir Ilarion ieromonah și dascăl tot de la aceeași sfântă Episcopie a Rîmnicului⁵.

Acest ieromonah Ilarion era, potrivit înseși cuvintelor Sfântului Paisie, „cel mai iscusit traducător din grecește în

---

passim), **prima traducere** masivă și sistematică a textelor patristice și, mai cu seamă, filocalice în limbile moderne vorbite se petrece în cadrul obștii starețului Paisie Velickovski, de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț. În această comunitate paisiană, alcătuită în mare parte din călugări slavi și români, cei care traduceau din limba greacă, „eleniștii” obștii, erau prin excelență românii. Aceasta înseamnă că ei au tradus mai întâi în limba română și ulterior în slavonă (aceasta fiind oricum o limbă vorbită doar de cărturari, nu și de marea masă de credincioși). Așadar, textele filocalice transpuse în limba română vorbită sunt anterioare binecunoscutei ediții a *Filocaliei grecești* realizate de Nicodim Aghioritul și Macarie din Corint (*Filocalia ton ieron neptikon*), tipărită la Veneția, în 1782. Limba română este, așa cum demonstrează părintele Zaharia, prima limbă europeană vie în care au fost traduse textele filocalice.

⁵f. 138v.

moldovenește⁶ dintre monahii cărturari ai obștii paisiene. Despre dânsul însă nu știm foarte multe lucruri, iar cele care ne sunt cunoscute provin din scurtele însemnări ale copiștilor pe marginea manuscriselor care reprezintă texte traduse de el⁷. Așa cum reiese din calitatea extraordinară a traducerilor pe care le-a întreprins, era, de bună seamă, un cărturar al vremii sale⁸, fiind de origine din Țara Românească. Cu certitudine că în afara cunoștințelor temeinice de limbă greacă, el avea o cultură vastă pe care a dobândit-o la academia domnească de la București, unde l-a avut mentor pe Manase Eliad⁹, care predă aici cursuri de filosofie alcătuite după tratatele neoaristotelice ale lui Theofil Coridaleu. Aici a studiat, în afara limbii și literaturii eline, și retorica, latina, teologia și alte discipline literare sau științifice, acestea făcând parte din programul de studii al școlii respective¹⁰. Dintre

---

⁶ Această informație este preluată dintr-o scrisoare a Sfântului Paisie către arhimandritul Teodosie, conaționalul său, scrisoare reprodusă aproape în întregime de rusul Serghie Cetferikov, în remarcabila sa monografie despre viața și activitatea starețului Paisie. Vezi S. Cetferikov, *Paisie, starețul mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, trad. din lb. rusă de episcopul Nicodim, starețul mănăstirii Neamț, Mănăstirea Neamț, 1933 (reed. în 1943), p. 197; *apud*, N.A. Ursu, „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț”, în Virgil Cândea (coord.), *Românii în reinnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, pp. 49-50.

⁷ Vezi Gabriel Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, București, 1959, pp. 198-199; *cf. Ibidem*, p. 64.

⁸ N.A. Ursu îl socotește chiar „cel dintâi teolog important din istoria culturii noastre”. Vezi „Dascălul Ilarion – primul traducător și comentator român al Exaimeronului Sfântului Vasile cel Mare”, în *Credință și cultură în Moldova*, vol. III, Iași, 1995, p. 45.

⁹ Așa cum reiese din ms. 3008 B.A.R., care reprezintă o traducere a *Capetelor pustnicești* ale lui Diadoh (f. 65v); *cf. Idem*, „Școala de traducători români...”, p. 64.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 65-66.

traducerile sale, amintim *Exaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare, probabil cea mai importantă traducere a sa; Maxim Mărturisitorul, *400 de capete*; Talasie Libianul, *400 de capete*; *Omiliile lui Grigorie Teologul*; *Învățăturile lui Calist Tilicudi, cartea I*; *Învățăturile lui Marcu Efesean*; *Cartea avei Varsanufie, răspuns al marelui stareț cătră ava Ioan cel din Mirosavi*; *Capete pustnicești, a lui Diadoh, episcopul Fotichiei, 100 de capete*; *Al celor întru pustnici prea mici, al lui Callist și Ignatie Xanthopolii, meșteșug și îndreptariu...*; *Viața sfântului mucenic Anastasie*¹¹.

Referitor la traducerea operei lui Isaia Pustnicul, se poate spune că o dovadă a interesului crescut pentru această scriere duhovnicească în mediul monahal românesc o constituie și numărul relativ mare de manuscrise ce conțin textul *Cuvintelor*, integral sau parțial. Dintre manuscrisele ce conțin acest text integral, copiate în mare parte până la moartea Sfântului Paisie (1794), dar și mai târziu, până la începutul veacului al XIX-lea, amintim: mss. BAR 3554, 3568, 3762, 570, 4466, 4834. Cu excepția mss. BAR 570, unde sunt amintite numele copiștilor¹², celelalte manuscrise nu conțin date concrete referitoare la traducător sau copist, fiind dat cel mult anul copierii. O copie integrală, realizată la mănăstirea Căldărușani, cu certitudine, după o alta de la Neamț, se găsește în Biblioteca Sfântului Sinod, notată de Pr. Dumitru Fecioru la cota 27¹³. Numeroase alte manuscrise conțin doar fragmente

¹¹ *Ibidem*, pp. 61-68, *passim*; vezi și Dumitru Fecioru, „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii mănăstirii Neamțului”, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 7-8, 1941, pp. 421-430; Valentina Pelin, „Contribuția cărturarilor români la traducerea școlii paisiene”, în *Români în reinnoirea isihastă...*, pp. 102-106.

¹² „Urmându-se această carte de noi din început până în sfârșit, când ne aflam în Sfânta Mănăstire Neamț, la Părintele Stareț Paisie, și am găsit această lipsă aceste zece foiță”. Iustin ieromonah, Daniil, ierodiacon, 1791, dechemvrie 21.

¹³ Vezi „Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Patriarhiei Române”, în *Studii Teologice*, nr. 1-2, 1961, p. 86.

din această scriere, fapt ce dovedește că ea a avut o largă circulație printre călugării români, mai ales în perioada de reînnoire isihastă, aceasta fiind nu doar o lucrare ascetică izvorâtă dintr-o experiență îndelungată, ci și un îndrumar prețios, mai cu seamă pentru monahii începători¹⁴.

Se cuvine a face câteva precizări referitoare la particularitățile acestei traduceri în raport cu traducerea Părintelui Dumitru Stăniloae din volumul *Filocaliei*, la care am făcut referire mai sus. În primul rând, trebuie precizat faptul că apar destul de multe diferențe între această traducere realizată în școala paisiană și textul *Cuvintelor* din *Filocalie*. Aceste diferențe se datorează fără îndoială atât edițiilor folosite de părintele Stăniloae (cea a monahului Augustin și traducerea latină din *PG*), cât și manuscriselor/izvoarelor utilizate de monahul Augustin, în ediția sa de la Ierusalim. Se pare că pentru traducerea de față a fost folosit un manuscris athonit neidentificat, care în linii mari este același cu izvorul folosit în ediția de la Ierusalim a monahului Augustin. Diferențele semnificative, de ordin semantic, dintre ediția de la Ierusalim, via *Filocalia* 12, și mss. paisian au fost marcate în text, corelându-se cu ediția în limba engleză¹⁵, care a folosit manuscrise mai bune, fără lacune. Ediția engleză împarte tradiția manuscriselor în două: o tradiție cu lacune (cea mai răspândită, folosită și de monahul Augustin, și traducerea latină) și alta, restrânsă, cu numeroase texte care lipsesc din cealaltă, și care în prezent nu au fost accesibile

---

¹⁴ Poate de aceea în unele manuscrise, unele fragmente au fost extrase din *Cuvinte* și rearanjate tematic într-o antologie care a fost redată și în *Filocalia românească* (vol. XII, ed. cit., p. 255, nota 512) de Pr. D. Stăniloae ca un text distinct intitulat „Porunci sau sfaturi ale lui Avva Isaia către monahii începători”, cu un accentuat caracter practic.

¹⁵ Abba Isaiah of Scetis, *Ascetic Discourses*, translated, with an introduction and notes by John Chryssavgis and Pachomios (Robert) Penkett, Cistercian Publications, Kalamazoo, Michigan, 2002.

decât prin intermediul traducerii engleze. Am încercat să aflăm izvoarele ediției englezești, pentru a corela textele lipsă, traduse în engleză, cu originalul grecesc, însă nu am putut găsi decât manuscrisul aflat la British Library (Add. 39609), ce se găsește integral pe site-ul acestei biblioteci, care, cercetat la capitolele cu texte lipsă, acestea nu au putut fi aflate. Acestea se găsesc, conform ediției engleze, în manuscrisul aflat în Bodleyan Library (mss. Cromwell 14), care nu ne-a fost accesibil, site-ul acestei biblioteci neadăugând și acest manuscris în baza lui de date. Un alt aspect distinctiv, referitor de această dată la maniera de a traduce, constă în faptul că Părintele Stăniloae preferă mai degrabă parafraza, cu scopul de a accesibiliza probabil mai mult textul pentru cititorii de astăzi, în timp ce traducătorul paisian este mai fidel textului din manuscris, încercând să păstreze cât mai bine forma inițială și să redea cât mai exact gândirea autorului sfânt.

Cu toate că în ediția de față au fost făcute unele modificări care țin de normele gramaticale actuale (cum ar fi, de pildă, schimbarea punctuației și a topicii, când traducătorul urmează în mod excesiv caracteristicile limbii grecești, sau înlocuirea unor cuvinte pe care cititorul de astăzi ar fi riscat fie să nu le înțeleagă, fie să le interpreteze greșit), textul păstrează aproape în totalitate atât forma, cât și conținutul manuscrisului paisian. Așadar, scopul nu a fost de a „re-scrie” textul traducerii paisiene, în sensul unei adaptări moderne, pentru că acest lucru ar fi însemnat o trădare atât a traducătorului, cât și a autorului. Mai degrabă, prin ediția de față, se încearcă o aducere în prim plan a duhului care anima „școala” de traducători a Sfântului Paisie; această „școală” nu reunea un simplu colectiv de monahi învățați, buni traducători și oameni de cultură, ci, în primul rând, monahi trăitori, care au imprimat în stilul traducerilor viața duhovnicească isihastă pe care o trăiau ei

înșiși atât de intens și care nu era cu nimic mai prejos de aceea a monahilor care au viețuit cu mai bine de o mie de ani înaintea lor în pustiurile Egiptului. La această trăire înaltă este invitat, prin această carte, și cititorul de astăzi, chemat să redescopere, prin frumusețea limbii române vechi, atât de vibrantă și plină de savoare, frumusețea unei vieți duhovnicești autentice, așa cum numai la părinții filocalici se poate afla.

Ștefan Voronca și Constantin Crețu

Prefață¹

Spre sfârșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a celui de-al V-lea, monahii din Egipt erau caracterizați de un simț al mobilității; nu numai că erau din ce în ce mai „descoperiți”, dar totodată au început să se „răspândească”, treptat-treptat fiind atrași de alte locuri. După trecerea generației întemeietoare a monahismului – Antonie, Pahomie, Amun din Nitria și Macarie al Schitului – a doua generație de monahi – Silvanus fiind unul dintre ei – și-a părăsit casele și locurile de nevoită și călătorea peste granițe, adesea în căutare de locuri retrase, izolate. În anii 430, Avva Isaia s-a stabilit în Gaza, aici fiind locul origine al unei serii de *Cuvinte* atribuite lui.

Context istoric și geografic

În secolele V și VI, provincia Gaza s-a dovedit a fi, din punct de vedere istoric, geografic, teologic și duhovnicesc, o punte între Egiptul secolului al IV-lea (sau mai devreme) și Bizanțul secolului al VII-lea (sau mai târziu). Localizat la 31°31' N și 34°28' E, cetatea palestiniană de sud-vest a

---

¹ Prefața reprezintă traducerea studiului introductiv realizat de John Chryssavgis și Pachomios (Robert) Penkett la ediția engleză a *Cuvintelor Avvei Isaia*. A se vedea John Chryssavgis și Pachomios (Robert) Penkett, „Introduction”, în Abba Isaiah of Scetis, *Ascetic Discourses*, Cistercians Publications, Kalamazoo, Michigan, 2002. Traducerea în limba română a fost realizată de Ștefan Voronca.

Gazei era așezată într-un loc tocmai potrivit pentru a îneleni comunicarea dintre Est și Vest, dar și între Nord și Sud. Era înconjurată de numeroase ape curgătoare mai mici, și nu de vreun canal principal, precum alte cetăți. Avea acces la Mediterana, și totuși era protejată de mare datorită dunelor de nisip. Era așezată pe un sol foarte fertil, dar și la răscrucea unei rețele complexe de drumuri, constituindu-se astfel ca un important centru comercial. Dintre aceste drumuri, cel mai important era drumul caravelor care lega Siria de Egipt, datând încă din primul veac d.Hr.² Un alt drum lega Gaza de Ierusalim din veacul al II-lea d. Hr. În veacul al XII-lea s-a descoperit un drum ce pornea din Gaza spre deșertul de răsărit, datând din prima jumătate a veacului al II-lea. Maiuma era portul ei, care permitea comerțul pe mare în toată Mediterana. Provincia era una din principalele drumuri ale mirodeniilor și aromamelor încă din veacul al III-lea î.Hr.

Dincolo de comerțul cu mirodenii, Gaza era de asemenea vestită pentru culturile de viță de vie și comerțul cu vin. Provincia se lăuda cu un sofisticat sistem de irigații și de prese de struguri de calitate. *Viața lui Ilarion*, scrisă de Ieronim³, atestă chiar faptul că printre preocupările monahilor se număra și cultivarea viței de vie. Avva Isaia se folosește de imaginea etapelor presupuse de cultivarea viței de vie și de producere a vinului în *Cuvântul 12*.

Constantin cel Mare († 337) a despărțit Gaza păgână de Maiuma creștină (sau Constanția), iar cele două cetăți nu s-au reunificat decât în vremea lui Iulian Apostatul (361-363). Gaza, cu templul ei, Marneion, avea să devină centrul păgânismului elenist. În vremea domniei lui Arcadie (395-408),

---

² Cf. *Fapte* 8, 26.

³ Ieronim, *Life of Hilarion*, ccca 25-27. Pentru informații bibliografice complete asupra textelor citate, vezi „Bibliografia”.

s-a dat un edict care interzicea cultul păgân, iar Gaza a fost creștinată, în mare măsură datorită lui Porfirie. Soția lui Arcadie, împărăteasa Eudoxia († 404), a zidit o bazilică, Eudoxiana, pe ruinele Marneionului. Cu toate acestea, până în veacul al V-lea, comunitatea creștină din Gaza a rămas o minoritate. O serie de factori au făcut cetatea cunoscută: convertirea etiopianului de către Filip, pe drumul către Gaza⁴. Se mândrea cu martiri vestiți. Episcopul ei a participat la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325). În veacul al IV-lea, Gaza s-a implicat în controversa ariană, iar reinstalarea episcopului local atanasian a necesitat intervenția papei și a împăratului. Monahul Ilarion (291-371) de asemenea s-a născut în această perioadă în Thavatha, un oraș la 5 mile sud de Gaza, care ulterior a câștigat o reputație importantă datorită prezenței vestitei mănăstiri a lui Serid, călăuzită de Avva Varsanufie la cumpăna dintre veacul al VI-lea și începutul celui de-al VII-lea. Se spune că Ilarion a călătorit spre Egipt ca să-l întâlnească pe Antonie, părintele monahismului. După aceasta, el s-a întors în Palestina și a introdus monahismul în regiune, cunoscută și pentru deșertul ei plat și nisipul galben și fin, care amintea locuitorilor și călătorilor de pustia egipteană.

Porfirie al Gazei (347-420) a fost numit episcop al Gazei în 394 și, după *Viața* scrisă de Marcu Diaconul, a simțit nevoia să construiască o casă de oaspeți pentru pelerini, pentru a se îngriji de numărul tot mai mare de călători creștini. La scurt timp după Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon (451), controversatul teolog Petru Iviritul († 491) a fost ales episcop de Maiuma. Petru a fost ucenicul Avvei Isaia și el a făcut cunoscute în lumea creștină scrierile călăuzitorului său. Știm de asemenea că a călătorit în Alexandria și în pustia egipteană, precum și în Arabia și Fenicia.

---

⁴ Cf. *Fapte* 8, 26-40.

Dar Gaza avea să înflorească deodată abia la sfârșitul veacului al V-lea, ca centru de studii literare și de pelerinaje, atrăgând în egală măsură numeroși studenți și pelerini și ajungând faimoasă pentru dascălii ei de retorică. Alături de un număr de retori și poeți, comunitatea din Gaza l-a dat și pe Enea († 538), care a combinat filozofia neoplatonică cu credința sa creștină și pe care probabil Avva Isaia îl va fi influențat prin discuții avute cu el, pe Procopie (465 - cca 530), retor și teolog eminent de la începutul veacului al VI-lea. Alte exemple renumite de la Școala din Gaza includ pe Zosima, Horiciu, Isidor, Timotei și Ioan. În 673, Gaza este cucerită de arabi, de atunci retrăgându-se în obscuritate, cel puțin din perspectivă creștină.

Transmigrația monahilor din prima parte a veacului al V-lea până la jumătatea acestuia era foarte întâlnită. *Livada duhovnicească* [*Limonariul*] lui Ioan Moshu (550-619/634) și *Viețile* lui Eftimie († 437) și Sava († 532) scrise de Chiril de Scythopolis (cca 525-557) confirmă migrația asceților din Egipt (în special de la Schit) către Palestina (în special către Gaza). Însuși Avva Isaia a fost imigrant târziu din Egipt. El a mers către Beit Daltha, la jumătatea drumului dintre Gaza și Thavatha, cândva după al Doilea Sinod Ecumenic de la Constantinopol (431), ducând cu sine chipul viețuirii monahale și bogăția duhovnicească a mediului semi-eremitic de la Schit. Probabil că el a părăsit Schitul după a doua devastare a Schitului în jurul anului 434⁵.

Perioada de tulburare, dintre anii 431 și 451 și după aceea, a fost vreme critică pentru autoritățile imperiale în privința jurisdicției eclesiastice și a formulărilor dogmatice. Se cunoaște din *Viața lui Petru Iviritul*, scrisă de Zaharia Scolarul din Gaza (începutul veacului al VI-lea), că atât Avva Isaia, cât și Episcopul Petru au refuzat să dea ascultare chemărilor

---

⁵ Vezi, în acest sens, Chitty, *The Desert a City*, p. 73.

împăratului roman Zeno în capitală (cca 485) pentru a semna *Henotikonul* (482). Avva Isaia se bucura de multă apreciere printre monahii din Egipt, așa cum o confirmă includerea unor ziceri ale sale în colecția *Apoftegmelor* [*Patericul*], dintre care ultimele trei corespund unor pasaje din *Cuvinte*. Cu siguranță că va fi dobândit o reputație pe scară largă de nevoitor al Gazei până la adânci bătrâneți. Aceasta se vedește și din chemările lui Zeno, ce păreau să indice faptul că el a sosit în Gaza cu câteva decenii mai devreme, probabil spre sfârșitul anilor 430. Cunoaștem că Petru a simulat o boală pentru a nu semna, însă privitor la Avva Isaia nu avem nici o mărturie că nu a acceptat să semneze această încercare imperială de a împăca tabăra monofizită cu cea calcedoniană.

Ca și călugăr al Gazei veacului al V-lea, Isaia nu putea să nu împărtășească acest spirit de împăcare și comunicare caracteristic atât locului, cât și perioadei sale.

Avva Isaia

Numele „Isaia” pare să fi fost unul destul de comun în acea vreme, respectiv în regiunea părinților pustiei, adică în Egiptul, Siria, Palestina și Asia Mică a veacului al V-lea și al VI-lea. De pildă, numele apare în cel puțin cinci izvoare de mare importanță pentru istoria monahismului creștin timpuriu. Primul dintre acestea, *Istoria monahilor din Egipt* – o colecție de descrieri ale călugărilor egipteni realizată în anul 394 de către un diacon și un grup de laici ce călătoreau prin Egipt – pomenește de un nevoitor evlavios, Isaia, care, alături de Avva Souros l-au vizitat pe marele părinte duhovnicesc, Avva Anuv⁶. Există o altă referință la

---

⁶ *Historia monachorum in Aegypto*, în *The Lives of the Desert Fathers*, cap. 11.

un Isaia, ce viețuia alături de Paisie, un anahoret din Egiptul veacului al V-lea, în scrisoarea Episcopului Ammona către Pahomie și Teodor, consemnată în *Pachomian Koinonia*⁷. O a treia sursă, *Istoriile monahilor din Egiptul de sus*, a lui Pafnutie, descrie mai multe întâmplări din viața unui episcop de la sfârșitul veacului al V-lea, pe nume Isaia⁸. *Istoria Lausiacă*, o altă colecție de istorisiri, de data aceasta atât a nevoitorilor bărbați, cât și femei (în principal egipteni, dar și, într-o măsură mai mică, palestinieni), realizată între anii 419-420 de către Paladie (cca 363 - înainte de 431), monah și episcop din Galatia, pentru Lausus, vistiernic al împăratului roman de răsărit, Teodosie al II-lea (401-450), face pomenire de un Isaia, din nou în compania lui Paisie, în Nitria⁹. Numele Isaia se regăsește de mai multe ori în *Alphabetikon*, Colecția alfabetică a Apoftegmelor, în legătură cu Ahile (3), Ammoe (2), Macarie (27) și Pimen (20). Prin urmare, orice studiu asupra autorului *Cuvintelor* trebuie să fie realizat cu multă băgare de seamă. S-a convenit în general că spre sfârșitul veacului al V-lea sau în prima jumătate a celui de-al VI-lea, avocatul și ascețul palestinian Zaharia Scolarul, cunoscut și ca Zaharia Retorul, a scris o *Viață a lui Isaia* în siriacă. În aceasta, Zaharia face pomenire a unor scrieri pe care le atribuie lui Isaia¹⁰. În decurs de câte veacuri s-a scris și a doua *Viață a lui Isaia*, de această dată de către un nestorian, Dadišo de Beth Qatraya. În această a doua *Viață*, care servește ca prefață la *Comentariul la Cuvinte* a lui Dadišo, numele autorului *Cuvintelor*, Isaia, este asociat pentru prima dată cu Schitul¹¹. Conform textului *Cuvintelor*, Avva Isaia avea un

⁷ *Pachomian Koinonia*, 1,120.

⁸ Paphnutius, *History of the Monks of Upper Egypt*, cap. 42.

⁹ Palladius, *Historia Lausiaca*, cap. 14.

¹⁰ Zacchariah the Scholar, *Vitae Isaiae*, de aici înainte menționat ca VI, 12.

¹¹ Dadišo Qatraya, *Commentaire du livre d'abba Isaie*.

Cuvântul întâi

PORUNCI CELOR CARE VIEȚUIESC ÎMPREUNĂ CU EL

1. Cei ce voiți a petrece împreună cu mine, auziți pentru Dumnezeu: De va ședea fiecare în chilia lui cu frica lui Dumnezeu, să nu fiți nebăgători de seamă cu lucrul mâinilor voastre pentru porunca lui Dumnezeu. Și să nu vă leneviți în grija (cugetarea) voastră și de rugăciunea cea de adesea. Și păziți inima voastră de cugete străine, pentru a nu cugeta ceva pentru vreun om sau vreun lucru al veacului acestuia. Întotdeauna cercați cele peste care vă poticniți, și sârguiți a vă îndrepta, rugând pe Dumnezeu întru durerea inimii, în lacrimi și în rea pătimire, ca să vă ierte pe voi. Și de aici să vă păzească pe voi a nu mai cădea întru aceleași, în fiecare zi având moartea înaintea ochilor și grijindu-vă cum veți ieși din trup, și cum veți trece de stăpânirile întunericului ce vă întâmpină pe voi în văzduh, și cum veți întâmpina pe Dumnezeu fără de poticnire, văzând mai înainte înfricoșata zi a hotărârii Lui și a răsplătirii lucrurilor, cuvintelor și cugetelor fiecăruia dintre voi: „Pentru că toate sunt goale și vădite înaintea ochilor Lui, către care ne este nouă cuvântul (*Evrei 4, 13*)”¹.

Și fără de mare nevoie să nu graiți nimic la masă, nici întru adunare, și să nu îndreptați pe cineva când cântă, dacă nu vă întrebă el pe voi ceva. Și câte o săptămână lucrați la bucătărie întru frica lui Dumnezeu, fără a pierde grija (cugetarea) voastră. Cu nici un chip să nu între cineva în chilia fratelui lui, nici să voiți mai înainte de vreme a vă

---

¹ „... în fața Căruia noi vom da socoteală” (cf. Biblia sinodală.)

vedea unul pe altul, nici să luați aminte la lucrul mâinilor celuilalt, de au lucrat cumva fratele tău mai mult decât tine sau tu mai mult decât el. Și ieșind după întâmplare afară, să nu graiți deșarte, nici să arătați îndrăzneală în toate unul către altul. Ci fiecare să ia aminte de sineși întru frica lui Dumnezeu și de lucrul lui, și de grija lui, și de sufletul lui întru ascuns. Și când se va risipi adunarea, sau când vă veți scula de la mâncare, să nu ședeți împreună unii cu alții pentru a vorbi, nici chiar cuvinte ale lui Dumnezeu. Ci fiecare de sine să intre în chilia sa și să-și plângă păcatele sale. Dar de va fi trebuință a grăi împreună unii cu alții, puțin graiți, cu smerenie și cu cucernicie; de vreme ce de-a pururea ia aminte Dumnezeu de voi, nu vă prigoniți [certați, n.ed.²] unii cu alții întru ceva. Și să nu clevetiți pe cineva, să nu judecați pe cineva, nici să defăimați, nici cu gura, nici cu inima, nici să răpștiți [cârțiți, n.ed.] împotriva cuiva nicidecum, nici să iasă minciună din gura voastră; nici să voiți a grăi sau a asculta ceva din cele ce nu sunt de folos.

2. Să nu lăsați [să intre] răutatea în inima voastră, nici urâciunea, nici zavistia împotriva aproapelui, nici una [să fie] în gura voastră, și alta în inimă, că Dumnezeu nu Se amăgește, ci toate le vede: și cele ascunse, și cele arătate, și tot cugetul, și tot necazul și toată nevoia noastră. Și toată părerea [despre ceva] să nu o ascundeți, ci să o vestiți Bătrânului vostru prin spovedanie, și ceea ce auziți de la dânsul, sârguiți-vă cu credință a o face. Vedeți să nu vă leneviți a păzi poruncile mele, altminteri nu vă voi lăsa a petrece împreună cu mine. Dar de veți păzi poruncile mele, și întru ascuns, și întru arătare, eu cuvânt dau la Dumnezeu pentru voi. Iar de nu veți păzi, va cere de la voi cuvânt, și pentru

---

² Pentru a se face diferențierea între intervențiile traducătorului, încadrate în paranteze rotunde în textul paisian, și intervențiile editorului, acestea din urmă au fost încadrate între paranteze pătrate.

lenevirea voastră, și pentru a mea zăticnire din lucrul meu. Iar acela ce va păzi poruncile mele, și întru ascuns și întru arătare, stăpânul Dumnezeu îl va păzi pe dânsul de tot răul, și-l va acoperi pe el întru toată ispita ce vine, fie ascunsă, fie arătată. Vă rog pe voi, fraților mei, învățați-vă [luați aminte, n.ed.] pentru ce ați ieșit din lume și purtați de grijă de a voastră mântuire, pentru ca să nu fie lepădarea voastră în deșert, ca să nu vă rușinați înaintea lui Dumnezeu și a celor ce s-au lepădat [de ea]. Să nu vă rușinați înaintea lui Dumnezeu și a celor ce s-au lepădat pentru Dânsul, și a sfinților ce s-au nevoit. Iar neprigonirea [lipsa necazurilor lumii, n.ed.] și reaua pătimire, și smerenia, și cu cunoștință a tăia voia ta întru toate, și a nu te pleca dreptății tale, ci a avea înaintea păcatele tale de-a pururea, acestea sunt cele ce nasc faptele bune³. Și aceasta învață-te: că odihna, și lățimea [desfătarea lumească], și slava deșartă pierd pe toată roada călugărului.

---

³ Precum se știe, vechii talmăcitori nu foloseau „virtute” pentru a reda pe grecescul ἀρετή, ci „fapte bune”, care, după unii, era o redare a echivalentului slavon pentru ἀρετή.